

Teória sociálnej spravodlivosti J. Rawlsa v kontexte súčasnosti

Wesserlová, M: Teória sociálnej spravodlivosti J. Rawlsa v kontexte súčasnosti. In: *Ostium*, roč. 11, 2015, č. 4.

Jarmila Jurová: *Sociálna spravodlivosť podľa Johna Rawlsa*. Boskovice: Vydavateľstvo František Šalé – ALBERT 2012. 164 s.

Problém spravodlivosti patrí k jednej z ťažiskových tém, ktoré vyvolávajú rozsiahle diskusie v oblasti filozofie. Pojem spravodlivosť je skôr sporný, vzhľadom na to, že nie je vylúčené pozeráť sa na problematiku, ktorú zahŕňa, z rôznych perspektív. Jednou z možností jeho uchopenia je pohľad cez prizmu férovosti, ktorú ako pojem vyzdvihol aj americký mysliteľ John Rawls. K vedeckým monografiám skúmajúcim oblasť spravodlivosti sa v nedávnej minulosti zaradila aj práca Jarmily Jurovej, docentky na Katedre všeobecnej a aplikovanej etiky FF UKF v Nitre. Svojou publikáciou ponúka náhľad do podstaty a zložitej štruktúry konceptu sociálnej spravodlivosti Johna Rawlsa. Rawlsov osobitý odborný jazyk sa snaží pretransformovať do zrozumiteľnej formy so zachovaním filozoficko-metodických postupov. Vzhľadom na nie vždy jasnú zrozumiteľnosť Rawlsovho textu autorka preukazuje snahu o zachovanie, teda interpretáciu Rawlsových myšlienok prostredníctvom syntaktického a lexikálneho zjednodušenia jeho argumentácie. Myšlienka interpretačného zjednodušenia však dominuje nad zámerom podrobiť Rawlsove argumenty hlbším analýzám. Cieľ monografie spočíva v snahe vysvetliť základné postuláty sociálnej spravodlivosti u Johna Rawlsa. Kniha je rozdelená do piatich kapitol. V prvej časti hľadá autorka východiská Rawlsových úvah nad pojmom sociálna spravodlivosť. Vymedzuje dva základné modely jeho rozvoja, ktoré osvetľuje na komunistickom modeli a na modeli sociálnej demokracie, pričom zároveň vysvetľuje Rawlsovu inklináciu k druhému modelu. Na tomto mieste dochádza k prízvukovaniu rozdielného chápania pojmu sociálna demokracia v kontexte európskom a v angloamerickom, čo u autorky považujem za dôsledné riešenie. Systematickosť sprevádza čitateľa i v nasledujúcej časti prvej kapitoly, snažiacej sa hľadať spojitosti, vplyv či odlišnosti s Aristotelom, T. Hobbesom, J. Lockom, J.-J. Rousseauom, I. Kantom. Čitateľ sa dozvedá viac i o spojitosti Rawlsa a jeho ideí so smermi ako liberalizmus (autorka poukazuje na myšlienky J. S. Milla), utilitarizmus (okrajovo sa dotýka vplyvu J. Benthamu), konzekvencionalizmus (vplyv tohto smeru zastupujú názory H. Sidwicka) či socializmus (vysvetlenie

jeho dosahu je znázornené na myšlienkach K. Marxa). J. Jurová v tejto časti uvádza autorov, ktorých vplyv, či už v pozitívnom zmysle alebo ako kritiku, spomína na viacerých miestach samotný Rawls. V prvej časti práce sa teda nenachádzajú podstatnejšie nové zistenia, línia textu sa drží zväčša na povrchu a nepreniká do hĺbky. Dochádza len k jednoduchému a sprehľadňujúcemu vstupu do náročnej problematiky sociálnej spravodlivosti J. Rawlsa, čomu napomáhajú vhodne dopĺňajúce poznámky pod čiarou.

Druhá kapitola je obsahovo, interpretačne i analyticky posunutá na vyššiu úroveň. Jurová preniká intenzívnejšie do pojmového aparátu Rawlsa a snaží sa poukázať na podmienky, nosné piliere i oporné body jeho filozofie. Jurová si všíma nedostatky prvej formulácie Rawlsových dvoch základných princípov spravodlivosti v spoločnosti, a nastoľuje problém nejasnosti formulácie princípov spravodlivosti v prvom modeli. V spôsobe, akým je text podávaný, neabsentuje logická nadväznosť, práve naopak, čitateľovi je zrozumiteľne ponúknutý text zachytávajúci podstatu Rawlsových kľúčových myšlienok. Ako problém pri priamej analýze však postupne vyvstáva interpretácia, nápadne podobná myšlienkam Rawlsa. Text druhej kapitoly ďalej pokračuje druhým a tretím modelom. Obsahovo a významovo sú podkapitoly konzistentné a logické, pričom J. Jurová ukazuje na Rawlsov posun vo vyjadreniach. Čitateľa nielenže oboznamuje s konkrétnymi tvrdeniami Rawlsa, ale uvádza aj reakciu kritikov na ne, na čom demonštruje historický posun v jeho názoroch. Napriek tomu, že autorka spomína viacerých kritikov, absentuje konkretizácia ich textov, odkazy na ne sa neuvádzajú ani v poznámkach pod čiarou. V nasledujúcej časti druhej kapitoly sa Jurová venuje spravodlivosti ako cnosti inštitúcií. Čitateľ sa na tomto mieste oboznamuje so spoločnosťou a s tým, aké princípy by mali byť dodržiavané pre jej fungovanie. Na tomto mieste interpretuje a analyzuje autorka princípy a ich formuláciu len v ich prvej verzii. Až v nasledujúcej, tretej kapitole má čitateľ možnosť dozvedieť sa ich konečnú podobu. Na jednej strane môže byť takéto umiestnenie znenia princípov podnetné, keďže i Rawls ich dopĺňa postupne. Na strane druhej, ak sa čitateľ po prečítaní Rawlsovho primárneho diela mierne v jeho myšlienkach stráca, Jurovej text mu nemusí v tejto orientácii dostatočne napomôcť. Sprehľadňovanie a spájanie jednotlivých častí textu, ktoré nie sú v hlavnom texte uvedené na jednom mieste, mohla autorka doplniť poznámkami pod čiarou, ktoré by premostili jednu problematiku rozdelenú v texte na dve miesta. Napriek tomu Jurová postupuje v texte naďalej metodicky, čomu, ako sa zdá, napomáha pridržiavanie sa „dejovej“ línie primárneho diela.

Tretia kapitola sa venuje spravodlivosti v súvislosti s inštitúciami hlbšie. Predchádzajúca časť obsahovala podobnú tematiku, avšak nesnažila sa preniknúť do jadra Rawlsovej teórie natolko, ako je to evidentné v kapitole tretej. Z kontextu však nie je jasné, či mala autorka druhou kapitolou ponúknuť len akýsi širší úvod do tretej kapitoly, alebo ide o jej pokračovanie. Obsahovo sa tretia kapitola javí ako konzistentná. J. Jurová hneď v prvej podkapitole ponúka zaujímavé úvahy a ich analýzy o spravodlivej legislatíve a sociálnej politike. Na tomto mieste ukazuje na Rawlsov štvorstupňový model princípu rovnakej participácie, ktorý je uplatnený v ústave. Poukazuje na skutočnosť, že ide o princíp rovnakej slobody pre všetkých, ktorá sa vzťahuje na zložky politickej sféry obsiahnuté v ústave. Pre čitateľa môže byť spájanie princípov prínosné. Nenáročné, jasne a logicky reťazené parciálne princípy v práci Jurovej sprehľadňujú chápanie Rawlsovho diela. Autorka ukazuje, ako sa princípy viažu na ekonomický systém a aký dopad to zanecháva na inštitúcie. V texte (s. 79) je spomenutá Rawlsova argumentácia poukazujúca na tento problém. Žiaľ, v práci sa neuvádza žiaden odkaz na miesto v primárnej literatúre, kde by mohol čitateľ danú argumentáciu vyhľadať, čo by mu mohlo napomôcť v preniknutí do väčšej hĺbky. V prvej podkapitole sa spomína doplnenie dvoch základných princípov spravodlivosti o pravidlá priority, avšak autorka od nich odbieha a venuje sa prekrývajúcemu sa konsenzu súvisiacemu s verejnou koncepciou spravodlivosti, ďalej vysvetleniu verejného rozumu, teda spôsobu dosiahnutia dobra verejnosti prostredníctvom diskusie. Nasledujúca podkapitola hovorí o rovnosti a prioritě slobody. Uvažuje a analyzuje ich podmienky, pričom hľadá podstatné prvky pre najrelevantnejšiu argumentáciu.

Ukazuje však aj nejednoznačnosti v Rawlsovom koncepte, ako napríklad na s. 90, kde ako problematický vyvstáva pojem životného plánu zvoleného v pôvodnom stave.

Tretia kapitola sa ďalej venuje rozdeľovaniu v kontexte sociálnej spravodlivosti. Ide o spojenie morálnych problémov s politickou ekonomikou, teda aj úlohy vlády v ekonomickom sektore. Na tomto mieste však nedochádza ku konkretizácii, analýzy sa neustále vedú na všeobecnej úrovni. Rovnako ako v Rawlsovom texte aj autorka sa následne po objasnení problematiky časových preferencií venuje princípom spravodlivosti v ich úplnej, teda definitívnej podobe doplnenej o pravidlá priority, pričom neobchádza ani uvedenie všeobecného znenia Rawlsovej koncepcie. Autorka prechádza spomenutými námetmi postupne, pričom Rawlsove názory interpretuje, komentuje, analyzuje, zhodnocuje. Žiaľ, opätovne absentuje označenie parafráz, čo môže byť pre čitateľa mätúce a zavádzajúce.

Štvrtá kapitola je koncipovaná ako kritika Rawlsovej teórie zo strany libertariánov i komunitaristov. V každom tábore sú opísané hlavné body kritiky. Následne u predstaviteľov prvého tábora, konkrétne u Nozicka a Hayeka, rozoberá v stručnosti reakciu na Rawlsove dielo s tým, že autorka vecne zhodnocuje ich názory, následne sa venuje Rawlsovej reakcii na argumenty vznesené proti nemu, na ktoré Jurová rovnako v závere podkapitoly reaguje. Podobná štruktúra textu sa nachádza aj v poukázaní na kritiku vychádzajúcu z komunitaristického tábora (reprezentantmi sú Walzer a Sandel). Okrem spomenutých táborov aj prívrženci feministických názorov, ako Susan Okinová, ukazovali na „trhliny“ Rawlsových ideí, keďže do jeho práce neboli implementované rodové a sexuálne diferencie. Kritike z pohľadu feministiek a reakcii na ňu sa však Jurová venuje len vo veľmi krátkom rozsahu, čím opätovne zachytáva iba hlavnú myšlienku, a preto nepreniká do hĺbky.

Záverečná kapitola hovorí o aktuálnosti a dopade Rawlsovej teórie sociálnej spravodlivosti. Autorka upozorňuje i na komplexnejšiu Rawlsovu revíziu (dielo *Spravodlivosť ako férovosť*) vytvorenú ako reakciu na kritické ohlasy a niektoré nedostatky v pôvodne koncipovanej teórii. Upozorňuje na medzinárodné vzťahy v kontexte spravodlivosti, ktoré sú v dnešnej dobe v sociálnej a politickej realite bezprostredne prítomné. Jurová evidentne načrtáva problém aj v tejto oblasti, ktorý by mohol byť rozsiahlejšie spracovaný.

Sumárne možno konštatovať, že publikácia v hlavných častiach (v druhej a tretej kapitole) zväčša koncepcne odráža Rawlsovu *Teóriu spravodlivosti*, čo sa nie vždy javí ako šťastné riešenie pre objasnenie pomerne zložitého jadra problematiky a miestami akoby plnila skôr funkciu sprievodcu Rawlsovou prácou, než by bola hĺbkovou analýzou jeho myšlienok. Ako bolo poukázané, autorka často inklinuje k parafrázovaniu primárneho textu (mnoho ráz v poslovenčenej podobe jeho českého prekladu). Deficitom knihy je nedostatočné signovanie citácií a parafráz z primárnej i sekundárnej literatúry absentujúce na viacerých miestach. Iným mínusom pre prácu vedeckého charakteru je slabé povšimnutie si zahraničných interpretačných publikácií. Práca s takouto literatúrou smerujúcou viac do jadra problematiky by mohla text povýšiť na kvalitatívne vyššiu úroveň. Problém s literatúrou však týmto nekončí. Autorka v zozname literatúry uvádza oveľa viac zdrojov, ako je uvedené v samotnom texte. Ak si čitateľ podrobne preštuduje zoznam literatúry, objaví aj viacero nezrovnalostí. Napríklad v texte sa uvádza citácia Rawlsa z roku 1999 (s. 143) alebo Ricoeura z roku 2000 (s. 80 alebo s. 81), pričom v zozname literatúry sa dané publikácie nenachádzajú. Napriek týmto výhradám však možno konštatovať, že monografia J. Jurovej dokáže napomôcť zorientovať sa v Rawlsových náročných ideových konštruktoch. Okrem toho je možné očakávať, že vyvolá mnoho podnetov k rozsiahlejším polemikám na viaceré, v práci zdôraznené problematické otázky.

Mgr. Magdaléna Wesserlová
Katedra filozofie FF UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica

E-mail: magdalena.wesserlova@umb.sk